

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. СОТ ӨНДІРІСІ, 1-БӨЛІМ (2)

20-дәріс. Шешілген мәселе бойынша
қарсылықтарға тыйым салу (ISSUE
ESTOPPEL)

Дәріс сабағының сұрақтары

1. Шешілген мәселе бойынша қарсылықтарға тыйым салудың сипаты
2. Негізгі сот мәлімдемелері
3. Апелляция күшінің жойылуының салдары
4. Ерекше жағдайлардың орын алуына байланысты белгілі бір мәселе бойынша эстоппельдің (қарсылықтарға тыйым салудың) күшінің жойылуы
5. Шетелдік сот шешімінен туындайтын белгілі бір мәселе бойынша эстоппель: құрамдас бөліктерін қазіргі заманғы талдау

1. ШЕШІЛГЕН МӘСЕЛЕ БОЙЫНША ҚАРСЫЛЫҚТАРҒА ТЫЙЫМ САЛУДЫҢ СИПАТЫ

«Белгілі бір мәселе бойынша эстоппель» талап қоюдың қажетті элементін құрайтын мәселелер бойынша сот шешімін шығаруға қатысты болады.

Шешілген мәселе бойынша қарсылықтарға тыйым салу — бірқатар соттар мен трибуналдар, шетелдік сот шешімдері мен төрелік соттарды қоса алғанда, жасаған қорытындыларға қатысты туындауы мүмкін.

Шешілген мәселе бойынша эстоппель, егер шешім тараптарының бірі алдыңғы мәселені қайта қарауға тырысса, кейінгі іс жүргізуінде бірдей тараптар арасында түрлі талап негіздерінен туындайды.

Американдық құқық институты мен УНИДРУА-ның (міндетті күші жоқ) қағидаларында шешілген мәселе бойынша эстоппель қажет деп танылады, алайда, «оны елеулі әділетсіздікті болдырмау үшін ғана қолдану» ұсынылады.

Мәселен, бірінші іс бойынша соттың транзакция нәтижесінде туындайтын шығындарды өтеу туралы талап-арыздарға тыйым салу туралы ережені алып тастау – тиімсіз шешім болып табылады. Бұл жағдайда талап-арыз мәміленің бірінші жылында орын алған бұзушылықтар негізінде ұсынылады. Егер мәміленің екінші жылында туындаған бұзушылықтарға қатысты сот шешімі кешірек ұсынылатын болса, ережені алып тастау туралы мәселені шешу, бірдей тараптар арасында эстоппель негізінде қолданылады.

Екінші мысал – шешілген мәселе бойынша эстоппель, ұқсас фактілер бойынша, сот бірінші талаптың ескіру мерзімі жоқ екендігін анықтаған жағдайда туындауы мүмкін. Өйткені талапкер екінші талапта жауапкердің қасақана жасырғанын да кінәлі деп пайымдай алады. Егер екінші талап берілсе, онда қасақана жасыру мәселесі бойынша соттың қорытындысы орынды болуы мүмкін, өйткені бұл жасыру талаптың екінші негізіне байланысты орын алды. Егер солай болса, онда «қасақана жасыру» туралы мәселе бойынша ұйғарым эстоппель себебінен жауапкер үшін міндетті болады.

P&O Nedlloyd BV v. Arab Metals Co (2006) ісінде апелляциялық сот эстоппельдің, судьяның шешімі бойынша, шектеу мерзіміне байланысты туындау мүмкіндігін даулаған жоқ. 'The Good Challenger' (2003) ісінде апелляциялық сот талап-арызға тыйым салу туралы румын шешімі ағылшын құқық заңы бойынша эстоппельге әкеп соқпайтыны жайлы қаулы етті, өйткені бұл мәселе румын ережелерін қолдануға қатысты талаптың ескіруі туралы румын соты шешіміне ілеспе болды.

2. НЕГІЗГІ СОТ МӘЛІМДЕМЕЛЕРІ

Лорд Кит Arnold v. National Westminster Bank (No 1) (1991) ісіне байланысты былай деді:

«Шешілген мәселе бойынша эстоппель талап-арыз негізінің қажетті құрамдас бөлігі болып табылатын нақты мәселе қаралғанда және шешілгенде, сондай-ақ бірдей тараптар арасындағы келесі талқылауларда бір мәселеге қатысты талап-арыздың әртүрлі негізі бойынша, тараптардың бірі осы мәселені қайтадан ашуға тырысқанда туындауы мүмкін».

Дәл сол жағдайда Лорд Кит Thoday v. Thoday (1968) ісіне қатысты Лорд судья Диплок мәлімдемесін растады:

«Талап қоюдың себептері тараптар арасындағы жекелеген мәселелермен қатар, талап қою себептерін анықтау үшін талап қоюшы орындауға тиіс шарттарды қамтиды; бір шартты орындау талап қоюдың екі немесе одан да көп түрлі себептері үшін ортақ талап болып табылатын жағдайлар болуы мүмкін. Осындай талап қою үшін негіздерінің бірі бойынша істі қарау барысында, құзыретті юрисдикция соты нақты шартты орындау сияқты қандай да бір жекелеген мәселелердің біреуін шеше алады. Ол дәлелдемелердің негізінде немесе тараптардың бірін сот өндірісіне қабылдағанда айқындалады. Мұндай жағдайларда дауласып жатқан тараптардың ешқайсысы келесі талқылаулар барысында, егер сот бірінші талқылауда

шарт орындалмағанын анықтаса, орындалғанын мәлімдей алмайды немесе керісінше анықтаса, оның орындалғанын жоққа шығара алмайды».

Fidelitas Shipping Co Ltd v. V/O Exportchleb (1966) ісіне қатысты Диплок ЭлДжей жасаған тағы бір маңызды мәлімдеме:

«Тараптар арасындағы олардың тиісті заңды құқықтарына немесе міндеттеріне қатысты дауды түпкілікті шешу бірқатар түрлі «мәселелерді», яғни нақты фактілердің құқықтық салдарына қатысты бірқатар шешімдерді айқындауды қамтуы мүмкін. Олардың әрқайсысы фактілердің жиынтығынан туындайтын тараптардың заңды құқықтары мен міндеттерін анықтаудағы қажетті қадам болып табылады. «Мәселені» айқындау үшін шешім шығарған адам алдымен фактілерді және ол бойынша тараптар арасында дау туындау мүмкіндігін анықтауы қажет».

«The Sennar» (No 2) (1985 ж) ісінде Лорд Брэндон келесідей мәлімдеме жасады: «Шешілген мәселе бойынша эстоппель үшін үш шарт орындалуы тиіс:

1. Бірінші шарт, алдыңғы талап-арызға қарсылық білдіру үшін негіз ретінде сілтеме жасалған шешім:
 - құзыретті юрисдикция сотымен қабылдануы;
 - түпкілікті және даусыз болуы;
 - істің мәніне негізделуі тиіс.
2. Екінші шарт негізінде, қарсылық білдірген алдыңғы әрекеттегі тараптар (немесе жеке тұлғалар) және осы қарсылық білдіру кедергі ретінде көтерілген соңғы әрекеттегі тараптар бірдей болуы тиіс.
3. Үшінші шарт, қарсылық білдіру кедергі ретінде қойылған кейінгі талап қою мәселесі алдыңғы талап қоюда шығарылған шешімде шешілген мәселе сияқты болуы тиіс.

Шешім «мәні бойынша» болуы туралы талапқа келетін болсақ, онда тараптардың бірі 'The Sennar' (1985) ісінде тиісті шетелдік шешім «таза рәсімдік» болды деп қарсылық білдірді. Бұл шешімді голланд соты шығарған, ол материалдық-құқықтық дауды алу үшін юрисдикциясы жоқ деп анықтады, өйткені тараптар Судан соттарына айрықша юрисдикция беруге келісті. Бірақ Лорд Брэндон бұл мәлімдемені «дұрыс емес» деп қабылдамады:

«Бұл дәлел іс жүргізушілік шешілген мәселе бойынша эстоппель доктринасы контекстінде пайдаланылатын «мәні бойынша» деген сөздің мағынасы туралы қате пікірге негізделген. Осы мәселеге теріс көзқарас рәсім туралы шешімнің мәні бойынша шешім болып табылмайтынын білдірмейді. Мәселені мәні бойынша оң қарау дәлелденген немесе дауланбаған ретінде белгілі бір фактілерді белгілейтін; осындай фактілерге қолданылатын тиісті құқық принциптерін белгілейтін; және тиісті нақты жағдайға қатысты осы қағидаттарды қолдану салдарына қатысты қорытынды қамтылған шешім болып табылады. Егер «мәні бойынша» деген сөз жоғарыдағы менің пікірімді айқын білдіретіндей етіп түсіндірілетін болса, онда аталған шешім іс жүргізушілік эстоппель доктринасын қолдану мақсаттары үшін мәні бойынша шешім болып табылатынына ешқандай күмән тудырмайды».

Сондай-ақ, «мәні бойынша» шешім болуы керек деген талап жайлы, Лорд Диплок 'The Sennar' (1985) ісінде былай түсіндірді:

«Шетелдік соттың соңғы шешімі «мәні бойынша» болуы керек деп жиі айтады. Бұл сөздің астары күмән тудырып, адастыруы мүмкін. Соттар шығарған шешімдердің контекстінде бұл соттың талап-арызда көтерілген мәселе бойынша шешім шығаруға заңды құқығы бар деп қаулы еткенін білдіреді. Осыған байланысты фактілердің нақты жиынтығы туындайды. Сот, сондай-ақ оның талап қоюдың осы негізі бойынша шешімін үйлестіруші юрисдикцияның кез келген басқа сотымен өзгертуге, қайта ашуға немесе жоюға болмайтынын қаулы етті. Дегенмен, оған жоғары тұрған сотқа шағым жасалуы мүмкін».

3. АПЕЛЛЯЦИЯ КҮШІНІҢ ЖОЙЫЛУЫНЫҢ САЛДАРЫ

Егер күшін жою үшін негіз басқа тармаққа қатысты болса да, шағым беру кезінде тиісті шешімнің күші жойылса, белгілі бір мәселе бойынша эстоппельдің қолданылуы тоқтатылады.

P & O Nedlloyd BV v. Arab Metals (2006) ісі бойынша апелляциялық сот талап қою туралы мәселе бойынша судьяның шешіміне байланысты *prima facie* (ең алдымен) қарсылық білдіру туралы мәселені дауламады. Алайда, апелляциялық сот осы мәселе бойынша судья шешімінің күші жойылғанынан кейін, ол үшін негіз басқа тармақта бағытталғанымен, оның ұйғарымы күшін жойды деп қаулы етті. Нәтижесінде бұл мәселе қарсылық құқығынан айырылып, одан кейін жоқ болып кетті.

4. ЕРЕКШЕ ЖАҒДАЙЛАРДЫҢ ОРЫН АЛУЫНА БАЙЛАНЫСТЫ БЕЛГІЛІ БІР МӘСЕЛЕ БОЙЫНША ЭСТОППЕЛЬДІҢ (ҚАРСЫЛЫҚТАРҒА ТЫЙЫМ САЛУДЫҢ) КҮШІНІҢ ЖОЙЫЛУЫ

Талап қою негіздемесіне қарсылық білдіру мен мәселе бойынша қарсылық білдіру арасындағы айырмашылық; екіншісі келесі жағдайлардың кез келгенінде жеңілдетілуі мүмкін:

- заңнамаға қарсылық білдіру мәселесі қамтылған тармақты «анық» қате ететін ретроспективті өзгерістер енгізілсе;
- егер алдыңғы сот талқылауы кезінде тиісті тарап «сақтық» танытқанымен, ол осы дәлелдемелерді анықтай алмаған, «істің аспектісін толық өзгертетін» жаңа дәлелдемелер пайда болса.

Эстоппельді жеңілдету негіздері Лордтар Палатасына барған *Arnold v. National Westminster Bank plc* (1991 ж) ісін қарау барысында пайда болды.

Бұл жағдайда *Walton J*-дің тараптарға қатысты шағымдануға жатпайтын жалдау ақысын қайта қарау туралы шешімі коммерциялық жалдаудың стандартты тұжырымдамасын құру мәселесіне байланысты болды. Алайда кейінгі шешімдерде оның түсіндірмесі қабылданбады. *Arnold* (1991) ісіне түсініктеме бере отырып судья *Hamblen Yukos Capital Sarl v. OJSC Rosneft Oil Co* (2011) ісінде былай айтты:

«Арнольд... ісі... мына мәселелерге байланысты...

- шешім дәйекті түрде бірнеше рет дұрыс емес болып танылды;
- шешім даусыз болды, себебі судьяның өзі (қателікпен) апелляцияға рұқсат беруден бас тартты ...;
- апелляцияға құқықты шектеу тиісті шарт жасалғаннан кейін ғана енгізілді;
- 20 жыл ішінде жалдау ақысын қайта қарау жалғасады;
- әрбір кейінгі жалдау ақысын қайта қарау өз арбитражын жүргізуге әкелуі мүмкін екенін ескере отырып, сот талқылауын тоқтату туралы мәселе туындамайды;
- бұл эстоппельдің іске қосу процесін болдырмау емес, оған ықпал етеді».

Соттар алдыңғы талқылаулар барысында шешілген мәселелер шеңберін мұқият зерделеуге дайын. *Friend v. Civil Aviation Authority* (2001) ісінде Чэдвик ЭлДжей шешілген мәселе бойынша эстоппель «пайдалы» болса да, «сақтықпен пайдалану керек құрал болып табылады» деді. Сонымен қатар ол:

«Талапкердің қарсылық білдіру негізінде сотқа талап арыз бере алмағанға дейін сот барлық мән-жайларды мұқият зерделегеннен кейін осы талап-арызда айтылған мәселе алдыңғы талқылаулар барысында қаралған және шешілген мәселе болып табылатынына көз жеткізгені маңызды».

5. ШЕТЕЛДІК СОТ ШЕШІМІНЕН ТУЫНДАЙТЫН БЕЛГІЛІ БІР МӘСЕЛЕ БОЙЫНША ЭСТОППЕЛЬ: ҚҰРАМДАС БӨЛІКТЕРІН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ТАЛДАУ

Yukos Capital Sarl v. OJSC Rosneft Oil Co (2011) ісі бойынша судья *Hamblen* шешімін апелляциялық сот *Yukos* (2012) ісінде кері жойды.

Дегенмен, судья *Hamblen* талдауының басқа элементтері Апелляциялық сот тарапынан жоққа шығарылмады және көмек көрсету жалғастырылды.

Yukos Capital Sarl v. OJSC Rosneft Oil Co (2011 ж) ісінде судья *Hamblen* келесі алты тақырыпта эстоппель туралы мәселені талқылаудың негізгі сәттерін атап өтті:

- абай болу қажеттілігі;
- шешім қабылдау үшін мәселе қажетті;
- мәні бойынша толық дау айту;
- шешімнің шетелдік юрисдикцияда қайтадан қарауға ашық болмауы тиіс;
- ерекше жағдайлар эстоппельден ауытқуды ақтамауға тиіс (шектеулі санат);
- заңның немесе фактінің, не процедураның әртүрлі жүйелерінің және дәлелдемелердің қателіктері маңызды емес, бірақ ағылшын «Елеулі сот төрелігіне» үлкен сәйкессіздік болып табылады.

Қосымша мәселе шетелдік соттың құзыретті юрисдикциясы болуы керектігі *Yukos* (2011) ісінде орын алған жоқ, өйткені Ресей соты тиісті юрисдикцияға ие деп танылды.

1. Абай болу қажеттілігі, бұл фактор
«мәселені қарау кезінде шешім қабылдау қажетті болып табыла ма және де «мәні бойынша» шешім қабылданды ма деген сұрақтарды қарастырады. Егер процедуралардағы айырмашылықтар осы мәселелерді анықтауды қиындатса, онда сот сақ болу керек».

2. Шешім қабылдау үшін мәселе қажетті:
«Нақты іс бойынша шешім қабылдау үшін қажетті мәселелер - бұл жағдайда шешілетін мәселелерге байланысты болады. Оған жалпы мағынада немесе дерексіз жауап беруге болмайды. Шешімнің негізі болып табылатынын тексерудің бір жолы - бұл шешім нақты шешімсіз тұра алады ма: UBTiger [2006] 2 CLC 985; [2007] 1 WLR 2288 в [23]-[24] қараңыз. Егер жауап «жоқ» болса, онда бұл шешімнің негізі деп айтуға болады».

3. Мәні бойынша толық дау айту:
істер «осы мәселе бойынша» толық дау айту және нақты шешім болуы тиіс деп белгілейді. Хэмблен Дж оны былай деп түсіндіреді: «бұл мәселені белсенді түрде даулау үшін талап жоқ; ол, мысалы, қабылдануы мүмкін».

4. Бұл мәселенің шетелдік соттарда қайта қаралуы мүмкіндігі жайлы:
судья Хамблен: «егер бұл мәселе шетелдік соттарда қайта қаралуы мүмкін болса, онда ағылшын сот ісін жүргізуде эстоппельдің қандай да бір мәселесі туындауы мүмкін емес екенімен келісемін».

5. Ерекше мән-жайлар:
осындай жағдайлар орын алды және сирек кездесетін шығар. Сонымен қатар... «жалпы норманы бұзбау және сот талқылаулары мен белгісіздіктің өсуін туғызбау үшін» доктринаны тар шеңберде ұстау керек».

6. Заңның немесе фактінің қателері немесе процедуралар мен дәлелдеудің әртүрлі жүйелері маңызды емес:

Судья Хамблен келесі сәттерін атап өтті:

- «мәні бойынша түпкілікті және түпкілікті болып табылатын шетелдік шешімге... қандай да бір қате (1) факт; немесе (2) заң үшін дау айтуға болмайды».
- «шетелдік сот жүйесі дәлелдемелердің басқа ережелерін қолданатыны маңызды емес: мысалы, шетелдік сот ағылшын соты алып тастайтын немесе керісінше дәлелдемелерді мойындайтынының маңызы жоқ».
- «шетелдік соттың өзінің іс жүргізу ережелерінде қателескен шетелдік шешімді тануы ақтау болып табылмайды: «шетелдік сот тарапынан және оның өз ережелеріне сәйкес қарапайым процессуалдық бұзушылық қорғау үшін негіз болып табылмайтыны анық».
- «Алайда, егер шетелдік іс рәсімі ағылшын әділеттілік қағидаттарына қарсы шығатын болса, онда ол қорғанысты мойындайды және соған байланысты туындайтын эстоппельдің кез келген болжамды мәселесі болып табылады». Яғни, егер шетелдік сот өзінің юрисдикциясындағы адамдарға қатысты және ол қарауға құзыретті іс бойынша шешім қабылдаса, егер олар елеулі сот төрелігіне ағылшын көзқарастарына қайшы келмесе, ағылшын соттары ешқашан шетелдік сотта талқылаудың орындылығын зерттемейді.

Yukos Capital Sarl v. OJSC Rosneft Oil Co ісі бойынша Хамблен Дж шешімі (2011) апелляциялық сот Yukos ісі бойынша (2012) күшін жойды. Хэмблен Дж эстоппель қағидатына сәйкес, ағылшын Коммерциялық соты төрелік шешім бойынша борышкер нидерланд сотының шешімімен байланысты екенін мойындау керек деді. Нидерланд соты ресейлік соттың төрт ресейлік төрелік шешімін жою туралы шешім қабылдаған кезде тәуелсіздік жетіспеді деп айтты. Нидерланд соты, Хамбер Дж айтуынша, Ресей соттары бұл тұрғыда ресейлік мемлекет бақылайтынын және шешім қабылдаудың дәйекті желісі тәуелсіз емес екенін анықтады. Бұл голландтық анықтама ағылшын соты Ресей соты шешімінің заңды күші жойылмағандығы туралы қорытынды негізінде шешім қабылдай алатынын білдіреді. Голланд соты ресейлік төрелік шешімдерді орындауға кірісті. Негізгі сома (425 млн. АҚШ доллары) төленді. Қазіргі ағылшын өндірісі төрелік шешім бойынша борышкердің төрелік шешімімен қанағаттандыруды кейінге қалдырумен байланысты қосымша

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (2)

Дәріс: 20-дәріс. Шешілген мәселе бойынша қарсылықтарға тыйым салу (ISSUE ESTOPPEL)

Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

өтемақы алу, пайыздарды (160 млн. АҚШ долларынан) өтеу мақсатында қозғалды. Хамблен Дж шешімі, алдын ала айтылғандай, осындай қосымшаны жүзеге асыруға жол ашуда тиімді болды.

Yukos ісі бойынша апелляциялық сот (2012) Ресей сотының шешімі сырттан қысым арқылы шағым жасалғаны және бұл сот әділдік пен тәуелсіздіктен айырылу туралы мәселелерді Амстердам апелляциялық соты жария тәртіптің голландтық критерийін қолдана отырып шешкенін қаулы етті. Бұл ағылшын сотының алдындағы мәселе сол сияқты болмағанын білдіреді, себебі ол ағылшын сотының осы тұрғыдан ағылшын мемлекеттік саясатын дербес және қайтадан қолдануын талап етті.

Yukos ісі бойынша апелляциялық соттың тәсілі (2012) тартымды. Егер ағылшын соттары шетелдік соттар әділдік пен тәуелсіздікті сезінбейтінін тексергені үшін жауапкершіліктен іс жүзінде бас тартса, оның орнына эстоппель мәселесін осы үшінші елдің алдын ала айқындауы таңқаларлық және қолайсыз болар еді. Келесі үзіндіде ағылшын соты эстоппель сұрағы аясында шығарудың орнына голланд соты ресейлік шешімді айыптауы үшін ресейлік шешімнің жаңа және тәуелсіз ағылшын бағасының қажеттілігі туралы лорд судья Ріх (Англия Апелляциялық сотының шешімін беретін) қорытындысын қамтиды:

«Судья Голландияда шешілген мәселе бойынша, ресейлік сот шешімдері голландиялық қоғамдық тәртіп мәселесі ретінде танылмауы тиіс және бұл Англияда шешілуі тиіс мәселе емес деді. Судьяның 94-тармақтағы жауабы мынадай болды: «күшін жою туралы шешім ішінара және тәуелді заңды шешімнің нәтижесі болып табылатыны туралы қорытынды шешім қабылдау үшін қажетті және негіз болады. Біз бұл мәселеде келісе алмаймыз, өйткені, голландтық қоғамдық тәртіп туралы не ағылшын қоғамдық тәртіп туралы әртүрлі (немесе болуы мүмкін) болуына қарамастан, келтірілген себептер бойынша біздің арамызда елеулі айырмашылықтар бар. Амстердам апелляциялық соты бұл мәселені басқа құқықтық мәселе тұрғысынан (яғни голландиялық қоғамдық тәртіпке сілтеме жасау арқылы) шешкені маңызды емес». Ағылшын қоғамдық тәртібі Ak Investment ісінде Лорд Коллинзбен анықталады және ағылшын соты Нидерландының қоғамдық тәртібін құрайтын көзқарасқа емес, осы пікірлерге сілтеме жасай отырып, осы мәселені шешуі тиіс. Сондықтан, Хамблен Дж-ге қарағанда, біз «Роснефть» «ЮКОС Капитал» британдық компаниясының ресейлік соттардың арбитраждық шешімдерді олардың пайдасына алып тастайтын шешімдері ішінара және тәуелді екендіктерін бекітуінен бас тартпайды деп есептейміз. Бұл мәселе қарастырылуы тиіс».

Қолданылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / пер. с англ.; под ред. Р.М. Ходыкина; Кембриджский ун-т. – М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
2. Пучинский В.К. Гражданский процесс Англии: критический анализ общих понятий, принципов и институтов. Дис....докт. юрид.наук. - М.,1975.
3. Здрок О.Н. Гражданский процесс зарубежных стран. Курс лекций: Учебное пособие. – Мн.: БГУ, 2004.